

D · N
24/8 1946

Socialdemokraterna och friheten

Varje socialdemokrat måste med entusiasm tala om det framtida socialistiska samhället. Men vad socialism innebär kan han inte tala om. Då en definition begäres svaras det med allmänna fraser, som med säkerhet visar blott en sak: att de mest skilda föreställningar hyser av partiets ledare. Begreppet socialisering behöll länge en större fasthet än begreppet socialism; socialisering innebar statens övertagande av produktionsmedlen eller i varje fall en fullständig statlig kontroll över deras utnyttjande. Nu är glidningen även i fråga om detta begrepp i full gång. Statsministern sade för ett par veckor sedan att socialisering helt enkelt var en sådan ordning i vilken produktionen var effektiv och därför i överensstämmelse med det allmänna intresset. En rent liberal produktionsform skulle alltså, därest den ansågs verka väl, kunna betecknas som en form av socialisering, och de anti-socialistiska partierna kunde, likaväl som socialisterna, beteckna sig själva som förkämpar för socialisering. Statsrådet Wigforss är som vanligt icke med på att kalla alla katter grå. Han talade för några dagar sedan i Västerås om den totala socialisering som utmärks därav att all produktiv verksamhet i ett samhälle sköts av staten. Och han fann, med obetydliga reservationer, att även en sådan regim vore väl förenlig med andlig och politisk frihet.

Både uttalandet och motiveringen för detsamma bör beaktas. Under den senaste tiden har en rad socialdemokrater erkänt att socialiseringen — förstatligandet vid en viss punkt medför faror för den medborgerliga friheten och därmed för demokratin. En riskzon har sagts föreliggande, utöver vilken socialiseringen icke får bedrivas. Nu avvisar partiets andliga ledare dessa tankegångar. Man kan driva socialisering praktiskt taget så långt som helst. Den totala socialisering som för några årtionden sedan var hela partiets självklara mål är icke avskrivnen. Tanken ställs i bakgrunden då det passar partiet, men man behåller den i reserv och är alltså principiellt redo att föra fram den.

Hr Wigforss motivering sammanhänger delvis med frihetsbegreppets oklarhet. Det är exempelvis möjligt, om också ägnat att förvirra, att likställa ökat välbstånd med ökad frihet, ty med höjd ekonomisk standard uppstår större utrymme för den enskildes val. Den som i socialismen ser ett medel till produktionsstegring kan därför med viss rätt påstå att socialismen i ett bestämt hänseende stegrar friheten. Från icke socialistiskt håll blir då svaret att själva premissen icke är hållbar, att med all sannolikhet en genomförd socialisering försämrar produktionsvillkoren, minskar det allmänna välbståndet och därmed är farlig för friheten även i den speciella mening som här användes.

Men finansministern stannade icke vid ett sådant spel med frihetsbegreppet. Han påstod uttryckligen att den politiska eller, som han uttryckte det, den andliga friheten i det väsentliga icke skulle bringas i fara genom en total socialisering. Ett par punkter i hans resonemang är av särskilt intresse.

Friheten skulle riskeras, det er-

kände hr Wigforss, "om staten finge överta sådana organ som t. ex. samlingslokaler och tidningar". Ett statligt övertagande av pappersindustrin kunde likaledes måhända medföra risker för pressfriheten. Men i övrigt kunde staten socialisera hur långt som helst utan att faror uppstod. Och för övrigt, förklarade finansministern, kan ju en folkmajoritet "lika bra genomföra censur i ett privatkapitalistiskt samhälle som i ett talsocialiserat". Om man inte önskade undertrycka friheten, kunde den ej anses hotad: detta synes ha varit kärnpunkten i resonemanget.

Hela detta sätt att diskutera visar hur ytligt, för att inte säga lättsinligt, även en teoretiskt intresserad socialdemokrat som hr Wigforss tar på det behandlade problemet. Den brittiske arbetarledaren Herbert Morrison yttrade nyligen att om England lyckades förena socialism och frihet, skulle det ha gjort en ny epokgörande insats i mänsklighetens historia. Dessa ord tyder åtminstone på att problemet anses svårt och allvarligt. Hos de svenska ledarna framträder ingen sådan insikt. De avfärdar saken med några ord, ser i motståndarnas invändningar endast uttryck för ond vilja eller partinit. Denna hållning står väl samman med den oerhörda brist på teoretiskt intresse som kännetecknat den svenska socialdemokratin. Men den förvånar hos en politiker av finansministerns medvetna och intellektuella typ.

Tror man verkligen att pressen kan förbli fri — vilket i detta fall är detsamma som fri gentemot staten, gentemot styrelsen — om produktionsmedlen alltigenom socialiseras? En sådan ordning innebär att staten bestämmer vad som skall produceras, att den t. ex. fastställer i vad mån vårt trä skall användas till export eller till inhemsk produktion, till byggnadsverksamhet eller till pappersmassa. Vare sig pappersbruket direkt övertas av staten eller inte, blir under dessa förhållanden hela deras verksamhet beroende av statens medgivanden och anvisningar. Ett slags koncessioner från statens sida måste krävas för utgivande av tidningar. Är det tänkbart att den inom staten härskande riktningen icke tillgodoser sina egna intressen vid beviljande av sådana koncessioner? Blir det icke efter en tid en självfallen sak att kritiska publikationer vägras koncession eller i varje fall tvingas till moderatation som villkor för koncession? Men än viktigare är att själva den fria företagsamhet som utgavandet av fria tidningar förutsätter skulle försvinna. Vem skall finansiera tidningarna, vem skall skriva i dem, vem skall insätta de annonser på vilka de bygger sin ekonomi? Då så gott som hela befolkningen kommer att bestå av tjänstemän i statsägda företag, bortfaller i realiteten möjligheten att starta tidningar utan de härskandes medverkan. Och ingen kan väl tänka sig att statsföretagen skulle annonsera i oppositionella tidningar av omtanke om dessas bestånd.

Analysen kan drivas vida längre, men dessa antydningar lär vara tillräckliga. En liknande situation uppstår i fråga om strejkrätten. Då staten äger alla företag och skall fastställa deras produktion, blir en strejk ett direkt angrepp mot statsmakten, en form av sabotage gentemot styrelsen. Det är därför en given sak, icke något bevis på kommunisternas ondska, att det socialiserade Ryssland förbjuder strejker, liksom det tolererar endast en likriktad, för de härskandes idéer arbetande press.

På allt detta kan man icke rimligen, såsom hr Wigforss gör, svara att det även i våra dagars Sverige är möjligt för en majoritet att genomföra censur och andra frihets-

62
70
59
191

inskränkningar. Det är legalt möjligt, men politiskt omöjligt, ty en oerhörd reaktion skulle möta ett regeringsförslag av denna art. Men i ett socialiserat samhälle, där politik och ekonomi sammanfaller, blir en motsvarande aktion lätt och naturlig; den blir helt enkelt ett led i statens produktionsverksamhet.

Många socialister erkänner att en total socialisering måste leda till den politiska frihetens förintande. En så radikal socialist som Harold Laski ger indirekt detta erkännande då han skriver att i ett socialiserat samhälle all principiell opposition måste undertryckas, om den kan tänkas bli farlig för den bestående ordningen; han tröstar sig med att en ny sorts "frihet", främst innefattande ett slags kollektiv lyckokänsla, skall ersätta den förlorade! Det vore av betydelse om den svenska socialdemokratin bekände kort: står den på Wigforss linje, på Laskis linje eller hyllar den eventuellt någon tredje, ännu icke klart definierad åsikt om socialism och frihet?

191
20
219

26/8

Världspolitikens dagsfrågor,

den av Utrikespolitiska institutet utgivna skriftserien, har i år utkommit med fem nummer. Samtliga broschyrer behandlar i koncentrerad och lättläst form aktuella ämnen och är därför väl ägnade att tjäna allmänheten till upplysning. Ett mönster i sitt slag, klar och på ett självfallet sätt objektiv, är Olof Starkenbergs skildring av krigsansvarighetsprocessen i Finland. Uno Willers redogör med känd sakkunskap för Tyskland under året efter kapitulationen. Anna-Lenah Elgström visar en berömvärd strävan till försiktighet och oväld i sin framställning av Spanien under Francos regim. Agne Hamrin, som i egenkap av korrespondent följt Italiens utveckling under de senaste åren, har instruktivt belyst landets väg till demokrati. Lars Erik Thunholm behandlar ett mera speciellt och tekniskt ämne, Bretton Woods-överenskommelsen, men lyckas ge en god bild av de diskuterade frågorna.

Några reflexioner tränger sig på vid läsningen. Anna-Lenah Elgström skriver att "den stora massan i Spanien är utomordentligt fientligt inställd till kyrkan, därför att den är övertygad om att prästerna med sin egoism och världslighet och sitt partitagande för de besuttna har stor skuld i folkets elände". Liksom fru Elgström är anmälarer övertygad om att kyrkan i Spanien under senare tid utövat ett ödesdigert reaktionärt inflytande. Men detta torde ha blivit möjligt just därför att en stor del av det spanska folket — ehuru kanske icke en majoritet — långt ifrån att vara fientlig mot kyrkan är henne naivt hängiven och därför följer prästernas order; på annat sätt kan det knappast förklaras att väldiga väljarmassor, tillhörande den obesuttna och t. o. m. den fattigaste befolkningen, hela tiden följt de konservativa riktningarnas paroller. — Agne Hamrin betonar Italiens stora förluster under det andra världskriget. Enligt de av honom använda, såsom osäkra be-tecknade uppgifterna skulle Italien ha förlorat omkring 75.000 man i stupade och 470.000 man i saknade, dvs. huvudsakligen fångar. Det anmärkningsvärda synes vara dessa förlusters litenhet och framför allt det ringa antalet dödade i jämförelse med antalet saknade. Till belysning härav kan erinras om att Italien under det första världskriget förlor-

rade över en halv miljon enbart i stupade. Siffrorna tyder på att en desorganisation, som med tanke på fascismens anspråk är svår att fatta, härskade i Mussolinis Italien. Varför var detta lands krigsinsats så obehövlig och misslyckad i jämförelse med alla andra större stater? På denna fråga, som gång efter annan ställdes redan under krigsåren, har man såvitt bekant ännu icke fått något rimligt svar.

H. T.—n